

Artikelarkiv Arvesølv 2020

Bysmed i Munkebo

Af Over Eriksen

Smeden har i ældre tider været anset for så uundværlig, at man næsten har gjort ham til en slags embedsmand i byen.

På landet var smeden en grovsmed, for bønderne havde brug for en håndværker, der kunne lave og istandsætte vogne og andre fornødne redskaber, og som også kunne holde hestene med sko. Og i tiden før dyrlæger og tandlæger, var det også smeden, der helbredte dyr og mennesker, f.eks. ved at årelade syge dyr og trække tænder ud på mennesker.

I adskillige egne af Jylland havde man en bysmed. Denne var så virkelig en embedsmand, for han blev "kaldet" af bymændene, og fik stillet både bolig og smedje til rådighed. Smeden forpligtede sig til at udføre alle reparationer for gårdmændene, mod en fast betaling ydet i korn, fedevarer, tørv og kørsel.

Hvorvidt smeden i Munkebo har været ansat af bylauget har ikke kunne spores, da laugsprotokollerne for længst er gået tabt, men i hvert fald et par af smedene bruger betegnelsen "bysmed" ved officielle lejligheder.

Fredag 9. marts 1804 har mange i landsbyen nok gjort store øjne, da en fornem vogn kørte op foran smedens hus i Munkebo. Det var herredsfogeden, dr. Baden, der havde sendt sin fuldmægtig Helms til Munkebo, hvor han skulle gøre skifte efter bysmeden Anders Jespersen og hans kone, Else Nielsdatter.

Anders Jespersen havde været bysmed i Munkebo siden foråret 1765, hvor han afløste Niels Johannesen, der var død i en alder af kun 34 år. Niels Johannesen og hans kone, Kirsten Jacobsdatter, var døde med kort mellemrum, og havde efterladt to mindreårige børn, Johann og Anne Cathrine.

Smedehuset

Munkebo Gade ca. 1910 med Toftegaard, Højegaard og smedehuset

En fanesmed havde ikke noget med faner at gøre. Det er en militær betegnelse for en beslag-smed, der primært havde til opgave at sko rytteriets heste.

Smedehvervet gik traditionelt i arv fra far til søn, og Niels Johannesen havde da også overtaget arbejdet fra sin far, Johannes Nielsen, i 1757, men nu var der ingen til at løfte arven.

Den nye bysmed, Anders Jespersen, var født i juli 1740 i Kerteminde som søn af fanesmed Jesper Larsen, der var tjenestgørende ved Oberst Rous kompagni, som på det tidspunkt var udstationeret i Kerteminde. Selv fik Anders sit svendebrev som grovsmed 2. februar 1761. Han kommer formentlig til Munkebo kort tid efter, at Niels Johannesen er død, for da han gifter sig med Else Nielsdatter i Kerteminde Sognekirke 11. juli 1765, er han noteret som ”smed i Munkebo”.

Smedens hus lå på dette tidspunkt på Munkebo Gade (vore dages Nørregade), ved siden af Højegaard. Skifteforretningen efter Niels Johannesen resulterer i, at huset bliver sat på auktion 30. oktober 1765, hvor Anders Jespersen køber det for 190 rigsdaler.

Smedjen har sandsynligvis hele tiden ligget i Nørregade, indtil den blev revet ned i forbindelse med anlægget af Lindøbyen. Der findes ikke skøde eller andre dokumenter på bygningen, men en smedje skulle i hvert fald ligge i nærheden af vand. Bygningen bliver første gang forsikret i november 1857, men det beviser ikke noget, for kravet til

Smedjen i Nørregade. Bagved ses Smedekæret, som for længst er fyldt op
forsikring af landbygninger er først indført i 1792 og det er ikke sikkert, der har været meget fokus på at forsikre en smedjebygning.

Ved skiftet i 1804 levede såvel Anders som hans kone stadig i bedste velgående, men Anders angav som begrundelse for skiftet, at han *”er en gammel og svagelig mand, som ikke længere selv kan bestyre sine ting.”* I vore dage vil man synes, at en mand på 63 år ikke er gammel, men tiden var en anden i starten af 1800-tallet. Smedearbejde var en hård metier, kan man sagtens forestille sig: mange tunge løft, stadigt arbejde i heden fra essen og ved ambolten med det glødende jern.

Én ting er alderdomssvækkelsen, men han har måske også været en nedbrudt mand i det hele taget. I skiftet nævnes nemlig kun 3 arvinger: sønnen Andreas, datteren Dorthe og barnebarnet Anders, søn af Jesper, som er faldet i slaget på Reden i 1801. I folketællingen for 1787 optræder

desuden en søn, Jens. Hans fravær i skiftedokumentet tyder på, at han også er afgået ved døden, og det uden at efterlade sig arvinger. Som enroulleret matros er det meget sandsynligt, at han er omkommet på søen.

Skiftet resulterer i, at sønnen Andreas overtager smedehvervet i Munkebo, mod at have sine forældre på aftægt, og desuden forpligter han sig til at holde bryllup for 20 personer, når hans søster en gang skal giftes. Else Nielsdatter dør i 1811 og Anders Smed i 1815.

Andreas Nicolay Andersen fortsætter farens virke, men begynder tilsyneladende at spekulere i at flytte boligen til en anden placering. I 1820 køber han således en parcel af gården Solbakken, tilhørende gårdmand Ole Nielsen, for 500 Rd, som han låner hos Kammerherre Rosenørn på Ulriksholm. Smedegerningen ser ud til at være ganske givtig. I hvert fald er lånet tilbagebetalt allerede i 1830.

Andreas Andersen dør i 1836, og der er ikke en umiddelbar afløser i familien. Ganske vist er sønnen, Anders, smedesvend hos faren, men han har tilsyneladende ikke lyst til at overtage smedehvervet. Han fungerer dog som bysmed det følgende år, indtil en ny smed kan blive ansat.

Til skiftedag 1. november 1837 ankommer Munkebos nye bysmed. Det er den 31-årige Jacob Sørensen, der kommer fra Kølstrup, hvor han har drevet smedjen ved Ulriksholm.

Den nye bysmed er ud af smedefamilie. Hans far, Søren Hansen, havde smedjen i Kertinge, og da faren døde, giftede hans mor sig med Rasmus Poulsen, der herefter drev smedjen og lærte både Jacob og hans bror, Lars, op i faget.

Jacob kommer til Munkebo med skudsmål fra sognepræsten i Kølstrup, pastor Friis, der siger, at han er *"duelig i sin profession og flittig og ordentlig"*. Med sig har han Kirsten Hansdatter, som har været tjenestepige hos ham i smedjen i Kølstrup. Hun er gravid, og føder sin søn, Søren Hansen, 22. april 1838. Til kirkebogen angiver kromanden, Hans Tornøe (!), at barnefaderen er *"en ubekendt Hans Hansen fra Sjælland ..."* En anden én, kunne måske godt mistænke, at Jacob Sørensen er far til Søren, og hvad kromanden kender til historien, vides ikke. Kirsten har desuden en søn, Hans Pedersen, fra tidligere.

Ekstra pikant bliver historien af, at Jacob Sørensen faktisk allerede er gift. Den 15. november 1834 er han nemlig blevet viet i Kølstrup Kirke til Karen Pedersdatter, som er datter af den lokale tømmermand i Kertinge, Peder Andreassen. Ægteskabet har været meget kortvarigt – årsagen kan

man kun gisne om – men ved flytningen til Munkebo i 1837 indeholder kirkebogen oplysning om, at Jacob Sørensen er *"separeret fra bord og seng"*.

Hvor Jacob og Kirsten slår sig ned i Munkebo i starten, vides ikke, men eftersom Kirsten åbenbart er bekendt med kromanden, kan man forestille sig, at de midlertidigt bor på kroen. Om bekendt-

skabet med kromanden også har indflydelse på, at Jacob får lov til at bygge hus på en parcel, der tilhører Rosendalsgård, kan ikke dokumenteres, for der bliver først skrevet papirer, efter Jacobs død. Huset, som i nyere tid får adressen Lindøalleen 8, bliver første gang forsikret i april kvartal 1839.

Jacob og Kirsten bliver gift i Munkebo Kirke 8. august 1840. I kirkebogen er Jacob noteret som ”enkemand”, men det har ikke kunne konstateres, at hans kone, Karen Pedersdatter, skulle være død. På den tid betegnede man bl.a. også fraskilte, fraseparerede, forladte etc. som ”enke”, så hun kan sagtens have levet i bedste velgående. De næste år forøges familien med 4 børn, 2 sønner og 2 døtre, og Kirstens søn, Søren, bliver uddannet som smed i stedfarens smedje.

Søndag 10. maj 1863 omkommer Jacob på tragisk vis ved en vådeskudsulykke under strandjagt i nærheden af Gabet. Fyens Stiftstidende bragte historien: *”Han ville trække en af de med store Hagl ladede Bøsser til sig. Formodenlig er Hanen på Laasen stødt imod Toften i Baaden. I samme Øjeblik gik Bøssen af, og da Bøssepiben var vendt mod Jacob Sørensen, ramte Skuddet denne lige i Brystet, og han segnede død omkuld paa Stedet.”* Stiftsøvrigheden skal være helt sikker på, at der ikke er tale om et selvmord, før *”begravelsen kan ske på sædvanlig måde.”*

Jacob Sørensens stedsøn, Søren Hansen, overtager smedegerningen, og dermed også boligen og smedjen. Men nu skal der tilsyneladende være orden i tingene, for i 1864 bliver tinglæst et Arvefæstebrev fra gårdejer Mads Nielsen på Rosendalsgård til Søren Hansen.

Et arvefæstebrev er grundlæggende det samme som et almindeligt fæstebrev, hvorefter fæsteren skal levere forskellige ydelser til ejeren af fæstet. Forskellen er, at arvefæsteren har ret til at sælge og pantsætte fæstegården.

Af Søren Hansens arvefæstebrev fremgår det, at han forpligter sig til hver 1. maj og 1. november at levere forskellige naturalier til Mads Nielsen, men den forpligtelse kan han betale sig fra. Desuden skal han levere smedearbejde for Rosendalsgården, og hvis gårdejeren ikke er tilfreds med smedens arbejde, kan han få arbejdet udført hos en anden smed på Søren Hansens regning.

Søren dør i 1901 af brysttæring (= lungetuberkulose) og blev i 1901 afløst af Rasmus Peder Rasmussen, der kom fra Ejby ved Odense. Han bygger sit eget hus på nuværende Fjordvej 109 i 1903, og i 1905 købte han smedjen i Nørregade af Søren Hansens enke, der hensad i uskiftet bo.

Resten af historien om smedene i Munkebo kan læses i Jens Christian Nielsens artikel ”Smedjehuset i Nørregade” (Arvesølv 2001).